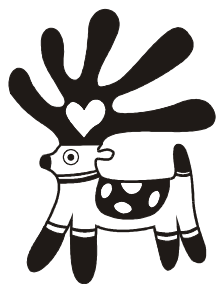

NUMER 2 (27)
KWIECIEŃ
2009

Muzeum Kultury Ludowej
Towarzystwo "Ojcowizna"

POD JELONKIEM

WYDANIE A

WĘGORZEWO

ROK IX

Czas na wiosnę

Czwarty dzień czwartego miesiąca to musi być dzień szczególny! To termin tegorocznego węgorskiego „Święta Wiosny” – XXXII Międzynarodowego Przeglądu Widowisk Obrzędowych, połączonego z kiermaszem rękodzieła i okolicznościową wystawą.

W tym roku imprezę organizowaną przez Muzeum Kultury Ludowej i Towarzystwo Ratowania Dziedzictwa Kulturowego Kresów Dawnych i Obecnych „Ojcowizna” wsparły: Urząd Marszałkowski w Olsztynie, Urząd Miejski w Węgorzewie oraz Związek Gmin Warmińsko-Mazurskich w Olsztynie. Dziękujemy!

Lista obecności

W XXXII Międzynarodowym Przeglądzie Widowsk Obrzędowych „Święto Wiosny 2009” udział zapowiedzieli:

Zespoły:

♦ Dziecięca Grupa Teatralna ze Stradun

Kierownik zespołu: Jadwiga Gronek-Subota, Regina Kornowska.

W widowisku zatytułowanym „Droga krzyżowa współczesnej rodziny”, młodzi artyści nawiążą do tradycyjnego Misterium Męki Pańskiej.

♦ Zespół „Jarzębina” ze Stradun

Kierownik zespołu: Anny Łubowicz.

Członkinie „Jarzębiny” przedstawią widowisko „Śniadanie wielkanocne”, opowiadające o tym, jak niegdyś wyglądał początek świąt wielkanocnych, kiedy to członkowie rodziny wracali z rezurekcji.

♦ „Zaciszuki” z Węgorzewa

Kierownik zespołu: Władysław Downarowicz.

Węgorzewscy Kresowiaci zaśpiewają pieśni wielkanocne „słyszane od rodziców”, które były wykonywane podczas „chodzenia z Allelujem”.

♦ „Zielona Dąbrowa” z Nowej Wsi Ełckiej

Kierownik zespołu: Marianna Przybyszewska.

Widowisko „Chodzenie po Alleluji” oparto na materiałach spisanych w okolicach Lipska nad Biebrzą przez Wandę Kochanowską.

Rękodzielnicy:

- **Anna Bałdyga** (Mazuchówka) – palmy, pisanki, tkaniny,
- **Barbara Bierć** (Kętrzyn) - koronka szydełkowa, haft,
- **Jan Bobel** (Węgorzewo) – miód, figurki woskowe,
- **Małgorzata Cwalina** (Kętrzyn) – koronka szydełkowa i klockowa,
- **Waldemar Czerniawski** (Lidzbark Warmiński) – miód,

- **Zofia Dobosz** (Lidzbark Warmiński) – haft, koronka, pisanki, palmy, wypieki, przetwory,
- **Mieczysław Gajlewski** (Radziejewo) – koszyki z wikliny,
- **Melania Jarocka** (Minty) – koronka, haft,
- **Marzena Klak** – wyroby z siana,
- **Klasa I c** ze Szkoły Podstawowej nr 2 im. Janusza Korczaka (Węgorzewo) – palmy, wycinanki, pieczywo,
- **Tadeusz Koniuszaniec** (Węgorzewo) - rzeźba w drewnie,
- **Adam Kuźma** (Giżycko) – garncarstwo,
- **Genowefa Madej** (Jakubowo) – wyroby z wikliny,
- **Aldona Mincevičienė** (Marijampol, Litwa) – sękacze, wędlina, chleb,
- **Anna i Tomasz Nietupscy** (Gorszczyzna) – sery swojskie korycińskie,
- **Alicja Olszewska** (Pierkunowo) – koronka szydełkowa,
- **Piekarnia „Łyse”** (Łyse) – pieczywo kurpiowskie regionalne,
- **Piekarnia „Serafin”** (Łyse) – pieczywo kurpiowskie,
- **Urszula Podberzeźna** (Węgorzewo) – palmy,

- **Bolesław Racis** (Rutka Tatrak) – sery, meble,
- **Janina Rodzewicz** (Węgorzewo) – patchworki,
- **Stowarzyszenie „Żytkiejmska Struga”** (Żytkiejmy) – kuchnia regionalna, rękodzieło,
- **Szkoła Podstawowa nr 2** (Rudziszki) – palmy wielkanocne,
- **Janina Szostak** (Węgorzewo) – koronka,

- **Beata Szpachńska** (Łomża) – pisanki frywolitkowe,
- **Andrzej Sulowski** (Węgorzewo) – rzeźba w drewnie,
- **Irena Truchanowicz** (Węgielsztyn) – patchworki,

- **Ewa Walendzik** (Elk) – koszyki, pisanki, kwiaty,
- **Warsztaty Terapii Zajęciowej** (Olszewo Węgorzewskie) – palmy, pisanki, koszyki,
- **Janina Wierzbicka** (Sząbruk) – wycinanki, palmy, hafty,
- **Elżbieta Wojczulanio** (Lidzbark Warmiński) – pisanki, baranki, anioły,

Na podstawie ankiet zestawiała M. Turuk

„Alle, alleluja” – tradycja kołędowania wiosennego w Polsce

Przy okazji styczniowego przeglądu widowisk kołędniczych w nr 1 „Pod Jelonkiem” pisałam o „kołędach życzących” czyli pieśniach związanych z wymianą darów - z kołędowaniem. Utwory te funkcjonowały w kontekście całego obrzędu kołędniczego, słowo życzące – kołęda, kierowane było w nich do poszczególnych członków rodziny.

Przyszła wiosna, lecz temat jest nadal aktualny. Trzeba zaznaczyć bowiem, że ludowy repertuar kołęd życzących funkcjonował w ramach obrzędów nie tylko okresu zimowego (Bożego Narodzenia i Nowego Roku) ale i wiosennego, związanego z ob-

rzędownym powitaniem wiosny i świętami wielkanocnymi.

Kołędowanie wiosenne jest odmianą kołędowania noworocznego, ponieważ nowym rokiem była dla Słowian pierwotnie wiosna – czas rozpoczynania prac rolniczych (początek roku wegetacyjnego). Kołędy wiosenne stanowią w repertuarze kołędowym roku obrzędowego grupę najbardziej archaiczną i są podstawową treścią wiosennego obrzędu kołędniczego, uzupełnianą przez określone rekwizyty i gesty. Wszelkie formy kołędowania wiosennego łączyły wspólne funkcje: **religijno – kultowa** czyli wprowadzenie w nowy czas (z zimy do wiosny, ze śmierci i grzechu do życia) i **społeczna** czyli nawiązywanie i podtrzymywanie kontaktów we wspólnocie rodzinnej i lokalnej. Współcześnie dominuje inna funkcja – funkcja **ludyczna** (zabawowa) kołędowania.

We wszystkich regionach podobny jest przebieg obrzędu: podchodzenie pod dom, wzywianie gospodarzy i zapytanie o pozwolenie kołędowania, wykonanie pieśni religijnej o zmartwychwstaniu Chrystusa oraz pieśni życzących i pochwalnych (skierowanych odpowiednio do gospodarza, gospodyni, panny lub kawalera i łączonych z rytualnymi działaniami), przymówek o datkach, przyjmowanie darów i podziękowanie. Charakterystyczne jest występowanie w pieśniach życzących dialogów oraz specyficznych refrenów. Trzeba przypomnieć, że ludowy obrzęd kołędowania właściwy pogańskim Słowianom ulegał stopniowej chrystianizacji poprzez dodanie wielkanocnych tekstów kościelnych głoszących mękę i zmartwychwstanie Chrystusa, mieszanie tekstów kościelnych z ludowymi, wprowadzenie do nich postaci z Ewangelii i postaci świętych (np. Jezusa, Maryi, św. Jerzego). Współwystępowały też symbole ludowe i chrześcijańskie (np. konopielka i lilia). Stąd obrzędy kołędowania wiosennego, jakie znamy dziś z przekazów XIX- i XX-wiecznych dotyczą głównie największego święta chrześcijańskiego – Wielkanocy i odbywały się zwykle w czasie z Wielkiej Niedzieli na Wielki Poniedziałek. Typowe kołędowanie związane z witaniem wiosny – „gaik” – odbywało się w czwartą niedzielę

Wielkiego Postu lub w innych terminach w zależności od regionu.

Pieśni życzące jakie śpiewa się podczas kołędowania możemy podzielić ze względu na to do kogo były kierowane, na **kołedy gospodarskie** i **kołedy młodzieżowe**.

Do **kołęd gospodarskich** (niezbyt zresztą licznych) czyli pieśni kierowanych do gospodarza i gospodyni, należą pieśni dyngusowe i śmigusowe, gaikowe (maikowe) oraz tzw. alleluje (na Podlasiu i Suwalszczyźnie). Są to nazwy określające obrzęd chodzenia po domach z życzeniami (czemu towarzyszy obdarowywanie jajkami, oblewanie wodą, smaganie wierzbowymi witekami), ale także określające nazwy samych pieśni, więc: „chodzi się po dyngusie” i „śpiewa się dyngusa”.

Pieśni dyngusowe śpiewane przez chłopców zawierają wiele elementów chrześcijańskich.

My chodzimy po denusie
je śpiewamy o Jezusie
je śpiewamy o Jezusie (...)

Gospodarzu, bo już świto
jedźcie w pole święcić żyto
jedźcie w pole święcić żyto (...)

Za denusa dziękujemy,
zdrowie, szczęście wam życemy
zdrowie, szczęście wam życemy (...)

W kołędzie kierowanej do gospodarza, śpiewanej na Suwalszczyźnie, powtarza się charakterystyczny dla pieśni życzących refren: „hej ołym daj”.

Oj cy w domu pan gospodarz
hej, ołym daj, oj, cy w domu pan gospodarz?
A on siedzi na róg stoła,
hej, ołym daj, a on siedzi na róg stoła.
Na nim suknia sobolowa
hej, ołym daj, na nim suknia sobolowa,
A capecka atlasowa,
hej, ołym daj, a capecka atlasowa (...)

W lubelskiej kołędzie dla gospodyni refren stanowi natomiast pozdrowienie: „alleluja”.

Gospodyni dajcie jajek,
alleluja, alleluja, alleluja,
bo to Wielki Poniedziałek,
Alleluja, alleluja, alleluja

Teksty **pieśni gaikowych** wykonywane przez dziewczęta są mniej schryścianizowane i wiążą się głównie z przynoszeniem na wieś symboli życia i wiosny – ustrojonej wstążkami i kwiatami zielonej gałęzi – gaika. Starszy wariant obrzędu gaika łączony z topieniem dzień wcześniej marzanny (śmiercichy) odbywał się w czwartą niedzielę Wielkiego Postu. Nowszy wariant, nie związany z topieniem śmiercichy, praktykowany był w poniedziałek lub wtorek po Wielkanocy lub na Zielone Świątki.

My z gajikam wstampujemy
scęścia, zdrowia wam zycamy.

Gajiku zieluny, pianknieś ustrojuny
pianknie sobie chodzisz, bo ci sie tak godzi

My z gajikam do gospodarza,
zeby sie rodziły te wszelakie zboza.

Gajiku zieluny, pianknieś ustrojuny
pianknie sobie chodzisz, bo ci sie tak godzi

A dojcie nam, dojcie, chleba z olejam,
zeby was synecek nie był złodziejam

Gajiku zieluny, pianknieś ustrojuny
pianknie sobie chodzisz, bo ci sie tak godzi (...).

Na Mazurach wiosenne kołedy życzące gospodarskie tzw. wyrocki zachowały się w ramach obrzędu nazywanego „wykupkiem wielkanocnym”.

Zyce wam takiego oraca
Żeby go nie było zidać spod rogaca
A po nim grosek się narodził
A ja w niego cynsto chodziul (...)

Za Tyn wykup, coscie dali,
Wsiygo rocku docekali
Alle alleluja (...)
Dziynkujym wam, gospodarzu
I wam dobra gospodyni
Alle, alleluja (...)

Kołedy młodzieżowe służące zalotom, adresowane są do dziewcząt – panien, rzadziej do kawalerów. Życzy się więc szczęścia, miłości, rychłego zamażpójścia lub ożenku, życzenia wypowiada się wprost lub ukrywa pod symbolicznymi obrazami.

Kołęda dla kawalera to „**Panicz**”, pieśń, która zawiera motyw „siedzącej” na kamieniu żmii, która jest pośrednikiem w zawarciu znajomości z dziewczyną. Waż (podobnie jak ptak – gołąb w kołędach noworocz-

nych) jest symbolem fallicznym, symbolem męskiej płodności.

Zieleń, zieleń bujny owies,
hej łolem.
A w tem owsie siwy kamień,
Na kamieniu luta źmija
Luta źmija owies ścina.
Chciał jo Jasio zarabaci,
Ona jego pięknie prosi
Weźmies one za goramy,
za bystremy dunajamy
a ja tobie jo przyniose
i trzewicka nie umoce,
i sukienki nie urose;
hej łolem!

Więcej odmian reprezentują **kolędy kiero-
rowane do panien**. Wiosenna pieśń wło-
czebna dla panny znana jest pod nazwami
„Panienczka”, „Łałymka”, „Wino”, „Nowi-
na” i należy do repertuaru suwalskich,
podlaskich i wileńskich zaścianków.

Dobry wieczór, panienczko
wino, da wino zielone,
otwórz otwórz okieneczko
wino, da wino zielone

Żeb ty Maryś duża rosła
wino, da wino zielone,
i za roczek za mąż poszła
wino, da wino zielone (...)

Kolęda „Ładną pannę w domu macie”
śpiewana na Lubelszczyźnie, formalnie
adresowana jest do gospodarza ale zawiera
pochwałę panny i życzenia zamążpójścia

Ładną pannę w domu macie
Wesela się spodziewacie
Ładna panna jak kwiat róży
Jak się śmieje oczka mruży
Alleluja, alleluja (...)

Kolęda „Zaziuleńka” zawiera symboliczne
obrazy: panny jako zeziuleńki (kukułki) i
jelenia o złotych rogach, oraz motyw złote-
go pierścienia i pawiego wianka, których
posiadanie zapewnia pannie osiągnięcie
przeznaczenia – wyjście za mąż.

Siwa, raba zieziuleńka,
hej, łała, siwa, raba zieziuleńka
wszystkie sady obkwołała,
hej łała, wszystkie sady obkwołała,
jeszcze w jednym nie była (...)

Oj ty złotny kowalczyku,
hej, łała, oj, ty złotny kowalczyku,
ukujże mnie złotny pierścień
hej, łała, ukujże mnie złotny pierścień.
Złotny pierścień na rączęńke,
hej, łała, złotny pierścień na rączęńke,
pawy wieniec na główkę
hej, łała, pawy wieniec na główkę (...)

W kolędach podlaskich „Za sieniami za
nowemi” i „Tam w ogrodzie, tam w zielo-
nym” bohaterce towarzyszy motyw kwitną-
cej róży.

Za sieniami za nowymi
hej, ło, ło, za sieniami, za nowymi, sieniami
tam stojało kwiatek róży,
hej, ło, ło tam stojało kwiatek róży, stojało.

Tam w ogrodzie tam u zielonym
Ej, wino, wino, zielone
tam kwitnie, kwitnie czerwona róża (...)

Wiosenne pieśni zwane Konopielkami, wy-
konywane w dość szerokim pasie na
wschodzie Polski (Podlasie, Lubelskie, Rze-
szowskie) zawierają wiele symbolicznych
motywów. Panna zbiera pawie pióra i wije z
nich wianek. Wiatr – symbol zapładniającej
siły męskiej – zrywa wianek i wrzuca go do
wody (dunaju), dziewczyna gubi w wodzie
pierścień. Panna prosi rybaków o wyłowie-
nie zgubionych przedmiotów, a nagrodą
jest wianek, pierścień i ona sama.

Cienka, mała Konopielka, hej, ło – łom,
jeszcze cieńsza jak krasniejsza, hej, ło –
łom.
Pawki pasie, piórka zbiera, hej, ło – łom,
co zbierze, w zapaske kładzie, hej, ło – łom,
a z zapaski wieniec wije, hej, ło – łom.
I uwiła pawi wieniec, hej, ło – łom,
przyszpiliła do swej główki, hej, ło – łom .
Skąd się wzięły bujne wiatry, hej, ło – łom,
i zerwały pawi wieniec, hej, ło – łom.
Cienka, biegła kraj Dunaju, hej, ło – łom,
napotkała trzech robaczków, hej, ło – łom.

Trzech robaczków, trzech młodzieńców, hej, ło – łom.

Oj moiż wy rybaczko wie, hej, ło – łom,
zarzućcie jedwabny niewód, hej, ło – łom,
wyciągnijcie pawin wieniec, hej, ło – łom.

Cóż nam będzie za nagroda, hej, ło – łom,
za nagroda od niewoda ?, hej, ło – łom.

A pierwszemu pawin wieniec, hej, ło – łom,
a drugiemu złoty pierścień, hej, ło – łom,
a trzeciemu sama młoda, hej, ło – łom,
sama młoda jak jagoda, hej, ło – łom (...).

Z zaprezentowanych tutaj tekstów wylania się podstawowy sens, jaki niesie ze sobą kolędowanie w okresie wiosennym i wielkanocnym, a jest nim afirmacja życia. Pieśni ogłaszają więc zwycięstwo Chrystusa nad śmiercią, a zawarte w nich słowo życzące ma w magiczny sposób sprzyjać płodności ziemi – urodzajowi (w kolędach dla gospodarzy) oraz przekazywaniu życia przez kobietę (w kolędach dla panien).

Warto być, warto zobaczyć

kwiecień–maj – „Niebezpieczne miejsca” – wystawa malarstwa. Projekt Adama Sadury i Agnieszki Kwiatkowskiej z Mysłowic.

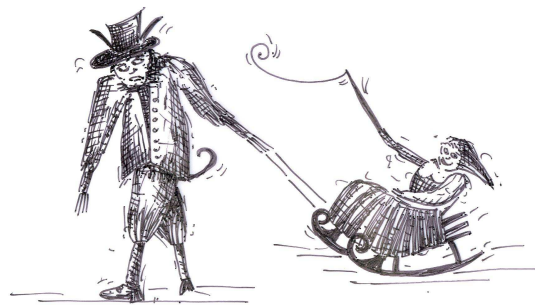
kwiecień–maj – otwarcie wystawy grafik Jerzego Józefa Tyszko zatytułowanej „Z marynarskiego worka”. Ekspozycja otwarta do maja.

4 kwietnia – **Przegląd Wiosennych Widowisk Obrzędowych „Święto Wiosny 2009”**.

31 maja – otwarcie wystawy „Transport i komunikacja w zabawkach” ze zbiorów Muzeum Zabawek i Zabawy w Kielcach. Ekspozycję będzie można zwiedzać do lipca.

31 maja – **I Mistrzostwa Świata w letnim ciągnięciu sanek** w ramach projektu „Dzień z Konopkową”. Impreza folklorystyczna połączona z promocją okolicznościowej publikacji, oparta na tradycyjnym

XVI-wiecznym mazurskim podaniu ludowym o Konopkowej i diable. Impreza w formie festynu rodzinnego połączonego z tradycyjnymi zabawami ruchowymi.

czerwiec–lipiec – „Solidarność” – wystawa historyczna przygotowana przez Instytut Pamięci Narodowej w Olsztynie.

16–19 czerwca – IV Polska Konferencja Paleobotaniki Czwartorzędu. Późnoglaciacyjne i holocenijskie zmiany środowisk abiotycznych i ich zapis paleobotaniczny.

19–21 czerwca – VIII Dni Kultury Polskiej w Obwodzie Kaliningradzkim.

4 lipca – IV Węgorzewski Festiwal Kultury Łowieckiej.

31 lipca – otwarcie wystawy „Polskie ludowe instrumenty muzyczne” ze zbiorów Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu.

31 lipca–1 sierpnia – **IV Festiwal Węgorzpa Folk Music**.

31 lipca–2 sierpnia – **XXXII Międzynarodowy Jarmark Folkloru**.

Numer 27 „Pod Jelonkiem” do życia powołali: Katarzyna Dzurko-Piasecka, Jerzy Łapo, Iza Szmuc i Małgorzata Turuk.

Muzeum Kultury Ludowej w Węgorzewie
jest
Warmińsko-Mazurską Wojewódzką
Instytucją Samorządową